

ՓՈՂԻ ՀԵՐՈՍԸ

(Les affaires sont les affaires)

Կոմեդիա 3 գործողութեամբ

ՕԿՏԱՒ ՄԻՐՔՕԻ

(Թարգմանութիւն Ֆրանսերէնից)

ԱՌԱՋԻՆ ԳՐԻԺՈՂՈՒԹԻՒՆ

ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՏԻԿ. ԼԸՇԱ, ԺԵՐՄԷՆ, ԳՐՈՒԳ, ՖԻՆԿ.

(Ամբողջ նախորդ տեսարանի ժամանակ Ժերմէնը սաստիկ յուզուած էր: Ամօթ եւ զայրոյթից նա չէր կարողանում զսպել իր բարկութիւնը... Հայրը հեռանում է թէ չէ, նա զնում, սեղանի վրայից վերցնում է իր բերած մի քանի փոքրիկ իրերը):

ԺԵՐՄԷՆ (Մօրը). Թոյլ տե՛ւր՝ ես հետանամ իմ սենեակը...
Գլուխս քիչ պտտում եմ... ես ինձ լաւ չեմ զգում...

Տ. ԼԸՇԱ. Ի՞նչ է պատահել... Դու չես ճաշելու...

ԺԵՐՄԷՆ. Ո՛չ... ես քիչ տկար եմ...

Տ. ԼԸՇԱ (Ուսերը քիչ մօթուելով). Լաւ... զնա...

ԺԵՐՄԷՆ (Գլխի մեծեւ շարժումով բարեւում է Գրուզին եւ Ֆինկին). Ես, պարոններ, ներողութիւն եմ խնդրում ձեզանից...

ՖԻՆԿ. Խնդրեմ, օրիորդ, խնդրեմ...

ԳՐՈՒԳ. Շատ ցաւում եմ...

(Ժերմէնը սանդուղքներով բարձրանում, հեռանում է):

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

Տ. ԼԸՇԱ, ԳՐՈՒԳ, ՖԻՆԿ

ԳՐՈՒԳ. Յոյս ունեմ, որ ծանր չէ օրիորդի հիւանդութիւնը...

Տ. ԼԸՇԱ. Ոչինչ...

ՖԻՆԿ. Գլխացաւ է... անկասկած:

Տ. ԼԸՇԱ. Հա, հա... գլխացաւ է...

ՖԻՆԿ. Ի՞նչ պահնչելի օրիորդ...

ԳՐՈՒԳ. Եւ որքան լուրջ...

Տ. ԼԸՇԱ. Հա, նա շատ քիչ է խօսում, ճիշտն ապա՞ծ... Սակայն, պարոններ, նստեցէք, խնդրեմ... Ես ամուսնուս պատճառով ձեր առջև ուղղակի ամօթալի մնացի... նա իր շատախօսութեամբ... իր վրդովմամբ այսքան ժամանակ ձեզ ոտքի վրայ պահեց...

ՖԻՆԿ. Ոչինչ... ոչինչ... (Նրանք ամոռներ վերցնելով՝ նստում են) Ա՛հ, պ. Լըշան բախտաւոր մարդ է...

Տ. ԼԸՇԱ. (Տխուր կերպով) Շատ... չատ...

ՖԻՆԿ. Ամենուրեք բախտը նրան ժպտում է... Գործեր... ընտանիք... հասարակական դիրք... (Ձեռքի շարժումով ցոյց է տալիս դռակը... պարկը եւ դէպ հեռու՝ հորիզոնը) Հիանալի, փառաւոր կալուածք...

ԳՐՈՒԳ. Հազազիւտ... Այս զէնքերը... այս ծառուղիները... այս պարկը... Մի այսպիսի վեհ, գեղեցիկ տեսարան ես երբէք չեմ տեսել... Սակայն այս իրծք Լիւդովիկոս XIV-ինն է եղել:

Տ. ԼԸՇԱ. Ասում են...

ԳՐՈՒԳ. Հրաշալի է...

Տ. ԼԸՇԱ. (Վհատում) Շատ է մեծ... չատ... Այսպիսի մեծ շինութիւններին ես չեմ կարողանում ընտելանալ... Ես ուղղակի մոլորւում, կորսւում եմ...

ՖԻՆԿ. Միթէ...

Տ. ԼԸՇԱ. Ես ձեզ հաւատացնում եմ... Ապա այն պահելը... ծառաները... նրա հսկողութեան և կառավարութեան հազարումի ծախսերը... (Հառաչելով) Եթէ գիտենաք՝ որքան գլխացաւնք է պատճառում... Շատ ծանր գործ է... չատ... իմ ոյժից վեր է... (Գլուխը շարժելով) Գիտէք ինչ... Արդէն շատ ուշ էր, պարոններ, որ այս կալուածքը մեզ ընկաւ...

ԳՐՈՒԳ. Ի՞նչ էք ասում...

Ֆինկ. Դուք շատ համեստ էք: Ես ինձ համար պարծանք կը համարէի, եթէ կարողանայի իմ աշխատանքով, եմ ընդունակութեամբ նուաճել այս բոլորը... ընդհակառակը... հէնց այդ է հիացման արժանի...

Տ. ԼԸՇԱ. Ոչ... հէ... Հարկաւոր է կամ այս յարկի տակ ծնուած լինել... կամ այստեղ ապրել ջանելութիւնից սկսած... Մեր տարիքն արդէն անցած... մեր նիստ ու կացը... սովորութիւնները դժուար է այժմ փոխել... Թէև տարօրինակ է... սակայն այստեղ, կարծես, ես իմ տանը-դրանը... ինձ մօտ չեմ... ինձ թւում է, որ ես ճանապարհորդում եմ, հիւրանոցում լըած, մի օտար երկրում...

ԳՐՈՒԳ. (Ծիծաղելով) Ա՛հ, ա՛հ...

Տ. ԼԸՇԱ. Այո, այո... Դուքսը դեռ ոչինչ... տանելի է... ծառերը ծառեր են... ծաղիկները՝ ծաղիկներ... բայց սալոններում... սենեակներում... սարսափելի է... Պատերի վրայ կախած այն մեծ պատկերները... Իշխանուհիներ իրանց անհամեստ հագուստներով... զինուորներ զրահաւորուած... Երբ ես նրանց մօտով անցնում եմ, նրանք, կարծես, իրանց իրանց հարցնում են. «Ո՞վ է այս գեր կինը... նա այստեղացի չէ, և մենք նրան չենք ճանաչում»: (Տխուր կերպով շարժում է գլուխը) Սակայն չէ որ այդ ճիշտ է...

ԳՐՈՒԳ. Դուք շատ անարդար էք թէ դէպի ձեզ և թէ դէպի ձեր երջանկութիւնը...

Տ. ԼԸՇԱ. Իմ երջանկութիւնը... իմ երջանկութիւնը...

Ֆինկ. Իհարկէ... Սակայն պատուական կինը միշտ և ամենուրեք իր տեղն ունի...

Տ. ԼԸՇԱ. Դուք շատ բարի էք... պարոն... Սակայն գիտէք... ես ինքս էլ զգում եմ, որ սա ինձ չէ բռնում, սազ չէ գալիս... Ի՞նչ է ինձ հարկաւոր... Մի փոքրիկ անակ, մի փոքրիկ աղախին և մի փոքրիկ պարտէզ... Սա ինձ բոլ-բոլ է... Եթէ իմ ամուսինը լինէր այնպէս, ինչպէս բոլորն են... իրան համար նստէր և խաղաղ վայելէր, ինչ որ կայ... եղածով բաւականաւոր... դեռ կարելի էր այստեղ մնալ... Բայց ասացէք, խնդրեմ, միթէ խելացի բան է... Մի մարդ, որ այնպիսի անազին գործեր ունի Պարիզ... զանազան տեսակ ձեռնարկութիւններ... բորսա... թերթ... չը գիտեմ էլ ինչ... որը գալիս է այստեղ երեկոնները, այն էլ միայն ամառը... նրան ինչքին է հարկաւոր այս բոլորը—այս գղեակը, այս պարկը... Ահագին ծախսեր անէ իզուր տեղից... Այս է պակաս... այն է պակաս... մեքենաներն են փրկացել, չեն շարժուում... փորձեր անօդուտ, որ երբէք չեն յաջողուում... Դեռ չեմ հաշուում ծառաների անազին լեզիոնը, որ մեզ

լափում, թալանում է... Փողը սառույցի նման հալում, գը-
նում է...

ԳՐՈՒԳ. Սակայն չէ որ պ. Լըշային այդ մեծ բաւակա-
նութիւն է պատճառում...

Տ. ԼԸՇԱ. Բաւականութիւն... որ փոխանակ շահ բերելու,
ահադին փող է նստում... հի, դա բաւականութիւն չէ...

ԳՐՈՒԳ. Վերջապէս պ. Լըշայի դիրքը, որ առանց այն էլ
նշանաւոր է, չէ որ պատգամաւոր ընտրուելուց յետոյ նա նո-
րից պիտի բարձրանայ...

Ֆիւնի. Նրա գործերի համար դա շատ և շատ կարեւոր է...

Տ. ԼԸՇԱ. Պատգամաւոր ընտրուի...

ԳՐՈՒԳ. Դա հաստատ, աներկբայ գործ է... Նա ինքը
մեզ ասաց:

Տ. ԼԸՇԱ. Անտարակոյս... Նա ձեզ շատ ուրիշ բաներ էլ
կ'ասէ... Այս երրորդ անգամն է, պարոններ, որ նա դնում է
իր թեկնածութիւնը... (Հառաչելով) Ես հէնց այժմեանից դո-
ղում եմ... Աստուած իմ, ի՞նչ չփութ, ի՞նչ հոգս և գլխացաւանք
է այդ... եթէ դուք իմանայի՞ք...

(Մտնում են Իսիդոր եւ Լիւսիէն):

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԻՍԻԴՈՐ, ԼԻԻՍԻԷՆ, ՏԻԿ. ԼԸՇԱ, ՖԻՆԿ, ԳՐՈՒԳ

ԻՍԻԴՈՐ. (Նայում է նախ իր կնոջը, ապա հիւրերին) Ա՛հ, իմ
բարեկամներս, ես ձեզ տեղն ու տեղը բռնեցի... Այդ ի՞նչ էիք
խօսում... Ի՞նչ էիք ինձանից բամբասում... Ո՞վ գիտէ՝ ինչմի
էք պատմել իմ մասին...

Տ. ԼԸՇԱ. Հը՞, կոյն ինչպէս է...

ԻՍԻԴՈՐ. (Ձեռքերը շփելով) Ոչինչ... Մի մեծ չի՛ ոտմ է նրա
ջանը... կը տանք, և նա կ'առողջանայ բոլորովին... չէ, Գարբու:
ԼԻԻՍԻԷՆ. (Իր լուռեանմբ կասկած է արտայայտում):

Տ. ԼԸՇԱ. Կովին... ո՞՞մ... ուզում ես, որ նա իսկոյն և
եթ սատկի...

ԻՍԻԴՈՐ. Լաւ, լաւ... տաւարաբուժութիւնից դու ոչինչ
չես հասկանում, իմ ամուսինս... Իսկ ժերմէնն ուր է:

Տ. ԼԸՇԱ. Իր սենեակը գնաց... Տկար է...

ԻՍԻԴՈՐ. Օ՛հ, դարձեալ ջղերը... Ա՛խ, այս ինտելիգենտ...
այս գիտնական աղջկերքը... (Chaise-longue-ի մօտով անցնելիս
նկատում է ձերմէնի գիրքը, վերցնում է, նայում եւ վեր նետում) Ըն-
թերցանութիւն... անտարակոյս... ընթերցանութիւն, միշտ բն-

թերցանութիւն... Եւ ոտանաւորներ... Սատանան գիտէ, թէ ինչպէս են հաղարումի յիմարութիւններով չմեցնում գլուխները և փչացնում ստամոքսները... (կոմիկական զգուշացումով վայր է գցում գիրքը, ֆինկին) Ոտանաւորներ... Լամարտին... Հիւզօ... Միւսսէ... Գիտես դու՝ այդ ինչ է...

Ֆինկ. Ոտանաւորներ...

ԻՍԻԴՈՐ. Այժի կտիտներ... (Ծիծաղում են) Իսկ դու կարդում ես:

Ֆինկ. Բորսայի բիւլետենները... երկաթուղու գնացքները ժամացուցակը...

ԻՍԻԴՈՐ. Բրաւ... (Գրուզին) Իսկ դո՛ւ...

ԳՐՈՒԳ. Երբեմն ճանապարհին՝ վազոնում... փոքրիկ պատմուածքներ, այո՛, կարդում եմ...

ԻՍԻԴՈՐ. (Խփելով նրա ուսին) Բանաստեղծ... Իսկ ես... Ես, իմ զաւակներս, երբէք չեմ կարդում... Ես երբէք ո՛չ մի բան չեմ կարդացել... Եւ ես դրանով պարծենում եմ, պարծենում... Սակայն այդ ինձ չէ խանգարում, որ ես Իսիդոր Լըշան լինեմ— Վոպերդիւի դղեակի տէրը... յիսուն միլիոն փող ունենամ... և մի թերթ, ուր ես վարում եմ քաղաքական, դրականական, փիլիսոփայական և բոլոր այլ բաժինները... (Աշխոյժ, ինքնագոհ, ձեռքերը շփելով քայլում է. Բեմի խորքում կանգնում եւ այդտեղից նայում է իր շուրջը... Բաժանտեղք ժիլետի կոնստականերին դրած... դէմքը հրճում է) Ֆինկ... Եւ դու... տա՛... տա՛... տա՛... ինչպէ՞ս է...

(Աշխատում է յիշել նրա անունը):

ԳՐՈՒԳ. Գրուգ... Վիլհելմ Գրուգ:

ԻՍԻԴՈՐ. Հա՛... Գրուգ... Ձեմ կարողանում այս զահրումար անունը մտքիս մէջ խօթել, պահել... Եկէք այստեղ... երկուսդ էլ... (Ձեռքերի մի մեծ, լայն շարժումով ցոյց է տալիս ամբողջ շրջակայքը) Ի՞նչպէս էք գտնում այս տեսարանը...

Ֆինկ. Աջանչեւի...

ԳՐՈՒԳ. Քիչ առաջ տիկին Լըշայի հետ միասին մենք հիանում էինք...

ԻՍԻԴՈՐ. (կամաց) Իմ կնիք... Նա ինչ է հասկանում... Նա մի հասարակ կին է... (Բարձր) Ինչ որ այդտեղ դուք տեսնում էք... գէպի աջ... ձախ... ձեռ առջև... յետեւ... այն բոլոր դաշտերը... բոլոր այն մարգագետինները... և այն այնտեղ՝ հեռում այն գետը՝ վրան մի մեծ ջրաղաց... ապա բոլորովին խորքում... բլրակների վրայ գտնուող բոլոր անտառները... Այդ ամենը ինձ է պատկանում... Եւ սակայն այս դեռ մի անշըշան մասն է... Եթէ հազար հեկտար հող ունեմ... Երկու նահանգ, ութ գաւառական քաղաք, և քսան և չորս համայնքներ...

րում են գտնւում իմ կալուածքները... Ձորս հարիւր տասնե-
ինն արտ և արօտատեղիներ... Բայց այս ամենը մակարդակի
վրայ աւելի լաւ կը տեսնէք... Գարրօ...

Լիւիսիէն. Պարոն...

ԻՍԻԴՈՐ. Բարի եղէք... Գնացէք, բերէք իմ մակարդակը...
Նախասնեակում, դէպի ձախ Մարի-Անտուանետայի սեղանի
վրան է... արքայական ճայի մօտ: (Լիւսիէնը բարձրանում է սանդուղ-
ներով) 1898 Թւականի դեկտեմբերի 5-ին ես ինքս եմ այդ
ճային անձամբ, իմ ձեռքով սպանել... Վալդիեոի իմ հովտում...
Ինչ ասես՝ իմ կալուածքներում կայ... և բոլորն էլ արքայա-
կան... (Գնում է բնօր առաջը) Ութ ժամ է հարկաւոր... որպէսզի
կարողանաս իմ կալուածքների շուրջը մի պտոյտ անել... Բայց
այս ամենը մակարդակի վրայ աւելի լաւ կը տեսնէք... Վաղը
դուք կը տեսնէք նոյնպէս... իմ վաթսուս կթի կովերը... հա-
րիւրերեսուն եզները... ճահիճների ցամաքացները... մատղաշ
ծառերի տնկարանները... իմ ձկնաւազանները... փարախները...

Ֆիւկ. Իոկ որս... շատ կայ...

ԻՍԻԴՈՐ. Խիստ շատ... Սակայն բացի կաքաւից և փա-
սեանից դուք իմ ամբողջ կալուածքներում ոչ մի այլ թռչուն
չէք գտնիլ...

Ֆիւկ. Այդ լաւ չէ...

ԻՍԻԴՈՐ. Ի՞նչպէս թէ լաւ չէ... Միթէ դու չը գիտես, որ
թռչունները դեղատնտեսութեան ամենաոխերիմ թշնամի-
ներն են... Բարբարոսներ... բայց ես աւելի խորամանկ եմ,
քան նրանք... Նրանց բոլորին էլ ես սպանել եմ տալիս... Իւ-
րաքանչիւր սպանուած ճնճղուկի համար ես երկու օու եմ
վճարում. իւրաքանչիւր խածկտիկի և կարմրալանջի համար—
երեք օու... չիկահաւի—հինգ օու... եկքանիկի և սոխակի—
վեց... որովհետեւ սրանք շատ սակաւ են... Գարնանը՝ ձուերը
մէջը թռչնի բնին ևս վճարում եմ քսան օու... Այս ամենը ինձ
բերում են տասը մղոն հեռու տեղերից... Եթէ այսպէս տարա-
ծուի... մի քանի տարուց յետ ես կոտորած կը լինեմ Քրանսի-
այի բոլոր թռչուններին... (Ձեռքիւր շփելով) Դեռ այնպիսի բա-
ներ կը տեսնէք դուք այստեղ, իմ բարեկամներս...

Ֆիւկ. (Մտաւով ցոյց է տալիս ծառուղու մի կէտը՝ դէպի ձախ)
Սակայն ներողութիւն, կարծեմ, չեմ սխալւում:

ԻՍԻԴՈՐ. Ի՞նչ է:

Ֆիւկ. Մի թռչուն:

ԻՍԻԴՈՐ. (Ուսեր Թօթուկով) Ծաղրածու...

Ֆիւկ. Ո՛չ, ոչ: Ես շատ լաւ տեսայ... Այ, այ...

ԻՍԻԴՈՐ. Կարմրալանջ է... Հն, ճիշտ որ... Ա՛յ, դու ան-

պիտան... (Լիւսէին մակարդակը ձեռքին դալիս է)։ Այստեղ, այստեղ՝ սեղանի վրայ դէք։ (Լիւսէինի ձեռքից մակարդակը վերցնելով, սեղանի վրայ բացում է) Նայեցէք այստեղ։ (Երեքն էլ ղլուխները կորացած նայում, հետեւում են Իսիդորի ձեռքին, որ գնում, գալիս է եւ մակարդակի վրայ գծում երկրաչափական բոլոր հնարաւոր ձեւերը)։ Հիանալի է, չէ՞։ Նայեցէք՝ իմ դաշտերը... իմ արօտատեղիները... անտառները... այնպէս պարզ երևում են, կարծես ինքդ անձամբ, փայտդ ձեռքիդ, դրօշնում ես... Ուշադրութիւն դարձրէ՛ք... այս կարմիր քառակուսիների վրայ... իմ քսան ագարակներն են դրանք... Ահա այն հովիտը, ուր ես սպանեցի արքայական ճային...

Ֆինկ. Այս ինչ է... այս բաց-կանանչը...

ԻՍԻԴՈՐ. Դա իմ լճակն է, ուր ես հապդին ծածաններ եմ պահում, ինչպէս այդ անում էին Ֆրանսական արքաները Ֆոնտենբլոում։ Հետեւեցէք ինձ... Սա...

Տ. ԼԸՇԱ. Դու այս պարոններին յոգնեցնում ես... գուցէ նրանք կը ցանկանային նախ քան ճաշը՝ իրանց սենեակները գրնայ...

ԻՍԻԴՈՐ. Միթէ ես ձեզ յոգնեցնում եմ... Բա... իմ այս մակարդակով...

ԳՐՈՒԳ. Բնաւ... բնաւ ոչ...

ԻՍԻԴՈՐ. (Կամաց) Նա բոլորովին հասարակ կին է։ (Բարձրաձայն, Ֆինկին) Աւելի լաւ է՝ ղլխարկդ վերցրու... Հայելիս քեզ խանդարում է... (Ինքը վերցնում է Ֆինկի գլխից նրա գլխարկը եւ ղրնում սեղանի վրայ)։ Նայիր այս մեծ սպիտակ տարածութեան, որ աջ կողմից գալիս, ներս է խոթւում իմ կալուածքի մէջ... Դա Պորսելլէն է... մարկիզ դը Պորսելլէի հողերը... ծեր դատարկաչըլիկ, դատարկապօրտի, որին ես մի միլիոն երկու հարիւր հազար ֆրանկ անշարժ գրաւականով պարտք եմ տուել... Հիանալի կը լինի, չէ՞. Վոպերդիւ և Պորսելլէ միացնել և մի կալուած շինել... հ"ը...

Ֆինկ. Փառաւոր...

ԻՍԻԴՈՐ. Դա արդէն վերջացած գործ է, իմ զաւակներս... եթէ այսօր չէ, դա կը լինի վաղը... Այ, վաղը դուք կը տեսնէք, թէ ինչպէս է Իսիդոր Լըշան վարւում ազնւական-չըլմոլիկների հետ... Որքան պիտի ծիծաղենք...

Տ. ԼԸՇԱ. Դարձեալ նոր կալուածք... դարձեալ դղեակ... Եղածը բաւական չէ, Աստուած իմ... Դու ուզում ես, որ ես բոլորովին խենթանամ...

ԻՍԻԴՈՐ. (Ուտերը օծուելով) Կալուածք... միթէ դա դժբախտութիւն է... Դու հէնց շարունակ տրտնջում...

Ֆինկ. Սրանք ինչ են... այս պատիկ մարդիկը... գոյնը գոյն... որ ցատկոտում, սատոստում են մակարդակի իւրաքանչիւր մասում...

ԻՍԻԴՈՐ. Դու չես դուշակում:

Ֆինկ. Ո՛չ...

ԻՍԻԴՈՐ. Դա իմ պատկերն է... խոշորացոյցով շատ նման է ինձ... Լաւ միտք է, չէ... նայելիս իսկոյն երևում է, թէ ում է պատկանում այս կալուածքը... (Մտտով ցոյց է տալիս մակարդակի բոլոր դծերը): Այս փոքրիկ կանաչագոյն շեղանկիւնը... դա իմ դտարանն է... ուր ես զետեղել եմ վերջին սխտեմի մի լաւ լաբորատորիա... (Դառնալով դէպի Լիսիէնը) Ահա և իմ քիմիկոսը... մի հիանալի տղայ... ապագայ գիտնական... որի հետ այժմ մենք զարմանալի փորձեր ենք անում... փորձեր... ինչպէս է... Գարբօ...

Լիսիէն. Պարոն...

ԻՍԻԴՈՐ. Ինչպէս էք դուք անուանում այն փորձերը, որ ես անում եմ այժմ:

Լիսիէն. Բուսական բիոլոգիայի փորձեր:

ԻՍԻԴՈՐ. Հա՛... բիոլոգիական... Հասարակ բան չէ... հա՛...

Արդեօք բացատրեմ սրանց իմ գիւտը... Օ՛ն յառաջ... (նա մակարդակը զլորում է եւ նրան շարժելով) Ե՛ս երկրագործ չեմ... այլ ագրոնոմ... Լաւ ըմբռնեցէք տարբերութիւնը... ագրոնոմ... Դա կը նշանակէ, որ ես երկիրը մշակում եմ ոչ իբրեւ մի հասարակ մարդ, այլ որպէս մի ինտելիգենտ, մի տնտեսագէտ, մի ժամանակակից, moderne մտածող... Այլևս էլ ո՛չ ցորեն... ո՛չ գարի... ո՛չ վարսակ... դրանց վերջն է... այլևս պահանջ չը կայ... դժբախդաբար այլևս ծախւում... Այժմ ուրիշ բան է հարկաւոր... Ամեն ինչ յառաջադիմում է, ժամանակի պահանջները բազմաճանաչում և փոխւում են... Եթէ մարդկութիւնը յետադէմ է և պահպանողական, այստեղից չէ հետևում, որ ես ես, ես՝ Իսիդոր Լըշա՝ սոցիալիստ ագրոնոմ, յեղափոխական տնտեսագէտս... ես և լինեմ յետադէմ և պահպանողական... Հետևաբար,—լաւ լըսեցէք ինձ,—ես ցանում եմ բրինձ... տնկում եմ թէյ... սուրճ... չաքարեղէն...

(Ֆինկ եւ Գրուզ քիչ ապշած են):

Տ. ԼԸՇԱ. (Ուսերը թօթուելով) Դարձեալ:

ԻՍԻԴՈՐ. (Իր կնոջը) Էլ ինչ դարձեալ... Դու քո գրուածքով դբաղուիր... (Աւելի վստահութեամբ) չաքարեղէն... (Քիչ լուծիւնից յետոյ ինժեներներին)... Իսկ դուք... կարծես թէ չէք հասկանում...

Տ. ԼՐՇԱ. Բաւական է, իմ բարեկամս... ես քեզ խնդրում եմ...

ԻՍԻԴՈՐ. Օհ, ինձ հանգիստ թող... Ախր հասարակական մեծ խնդիրների մասին կանայք ինչ կարող են հասկանալ... Սակայն սա մի շատ պարզ բան է... Այս իմ նոր սխտեմով ես հողագործութիւնը ոչ միայն ազատում եմ բուտինայի ճանկերից, այլև վերջ եմ դնում կոլոնիաներին... հետևաբար և պատերազմին... է՛լ ոչ մեծածախս արշաւանքներ՝ գաղթականութիւններ հաստատելու... ոչ արիւնայեղջ նուաճումներ... Կոլոնիաներն այստեղ՝ քեզ մօտ, քո տանը-դրանը... (Երծաղելով ձեռքերը շփում է) Հնդկաստան... Զինաստան... Աֆրիկա... Տոնկին... Մադագասկար... այստեղ՝ քեզ մօտ... Դուք ապշած էք, խոստովանեցէք... Կարո՞ղ էիք այդպիսի գիւտ դուք ինքներդ առնել, հը...

Ֆինկ. Իհարկէ, սկզբում...

ԳՐՈՒԳ. Բիչ անհաւատալի է թուում...

ԻՍԻԴՈՐ. Ինչպէս առհասարակ բոլոր մեծ գիւտերը... Յետոյ նրանց ընտելանում, սովորում են... Օհ, ես գիտեմ ձեր առարկութիւնը... Թէ նրանք չեն բուսնիլ... Մենք կը տեսնենք... (Գոռողութեամբ եւ կատաղաբար) Ինչ որ ես կամեցել եմ... իրագործել եմ... Ես ցանկացայ հարստանալ... հարստացայ... Ես ցանկացայ այս դղեակին տիրանալ... տիրացայ... Ես կամենում եմ Պորսելլէն... և կ'ունենամ... Ես կամենում եմ այստեղ՝ ինձ մօտ շագարեղէզն բուսնի... և կը բուսնի... Այնպէս չէ, Գարբո... Այո, այո... Հարցը միայն պարարտացման մէջն է... Եւ ես այնպէս եմ համոզուած դրա մէջ, որ ընտրութիւններին ես հէնց այդ տնտեսական, գիտական և հումանիտարական ծրագրերով եմ դուրս գալիս և իմ թեկնածութիւնը դնում... Սակայն դուք երեակայնում էք՝ մեր գաւառի պատերի վրայ այս տեսակ աֆիշաներ... Իսիդոր Լըշա... սոցիալիստ-ազդոնում... հակակղերական և նոր-գաղթականութեան հիմնադիր...

Տ. ԼՐՇԱ. (Կողկանծիւն ծայնով) Վեց հարիւր քուէ...

ԻՍԻԴՈՐ. Դու ինչ ես այդտեղ խօսում...

Տ. ԼՐՇԱ. Վեց հարիւր քուէ, որ քեզ կ'արժենայ վեց հարիւր հազար ֆրանկ, ինչպէս միշտ... (Ցաքանալով) Դու՝ հակակղղերական... Սակայն հէնց այդ մի փոքրիկ ցաւ ես զգում... շուտ... շուտ մի քահանայ... (Գրուզին եւ Ֆինկին) Եթէ սրան ականջ դնենք... այն խեղճ քահանան այստեղից պիտի չը հեռանայ... սրա կողքին նստած, շարունակ սրան հաղորդելիս... Այո, այո... վեց հարիւր քուէ:

ԻՍԻԴՈՐ. (Ատամները կրծտացնելով ծիծաղում է, Գրուզին եւ

Ֆինկին բեմի խորքը հրելով) Հէ, հէ, հէ... Նա մի տարօրինակ կին է... Ինքն էլ չը գիտէ՝ թէ ինչ է ասում... Նա միայն ծիծաղելու համար է այդպէս խօսում... Նա զառանցանքների մէջ է... Ա՛հ... քահանաները... Բոյալիստները կը տեսնեն, կ'իմանան այդ անպիտանները... ես նրանց ցոյց կը տամ... (ձաշի առաջին զանգը) Գնանք ճաշենք... (վերադառնում է բեմի առաջ... Տիկ. Լըշա Յեւանցով բարձրանում է սանդուղքով)։

Տ. ԼԸՇԱ. Ես չը գիտեմ՝ այլևս ինչի համար է հեռախօսն այնտեղ դրած... Թողնեմ՝ առանց նախազգուշացնելու հէնց հըրաւիրի ու հրաւիրի...

ԻՍԻԴՈՐ. (վերցնելով Գրուզի թելը... խղճահարուածմամբ) Ներիւր նրան... հասարակ կին է... սովոր չէ...

(Հանդիսաւոր կերպով մտնում են եօթը նոր հիւրեր)

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՄԻԵԻՆՈՅՆ ԱՆՁԻՆՔ, յետոյ ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԴԱՏԱԻՈՐԸ և ԻՐ ԿԻՆԸ, ԲԺԻՇԿԸ և ԻՐ ԿԻՆԸ, ՀԱՐԿԱՀԱՆԸ և ԻՐ ԿԻՆԸ, ՊԱՇՏՈՆԱԹՈՂ ԶՕՐԱՊԵՏԸ

Տ. ԼԸՇԱ. (Աչքերը պլշած, սարսափահար) Այս ինչ կը նշանակէ... սրանք ովքեր են...

ԻՍԻԴՈՐ. (Ձեռքը ճակատին խփելով) Ա՛խ... ճիշտ... մարեկուրցիները... Սատանան տանի... ես նրանց հրաւիրել էի Միթէ ես քեզ չեմ յայտնել...

Տ. ԼԸՇԱ. (Բոլորովին ապշած) Դու նրանց հրաւիրել ես...

ԻՍԻԴՈՐ. Ճիշտն ասած, հա...

Տ. ԼԸՇԱ. Իսկ մտածել ես դու արդե՞ք... ես նրանց ընդունել չեմ կարող...

ԻՍԻԴՈՐ. Լաւ, լաւ...

Տ. ԼԸՇԱ. (Արագ-արագ սանդուղքներից իջնելով) Ի՞նչպէս կարող եմ ես այս բոլոր մարդկանց կերակրել...

ԻՍԻԴՈՐ. Ընտրողներ... բարեկամներ են...

(վազում, զնում է աղմկալի կերպով նրանց ընդունում, բարեւում)

Տ. ԼԸՇԱ. (Յուսահատ կերպով) Ա՛խ, Աստուած իմ...

(Բոլորովին ապուշ կտրած նույնում է իրան մօտեցող հիւրերին)

ԻՍԻԴՈՐ. (Անցնելով մէկից միւսը) Իմ սիրելի բժիշկա... Իմ սիրելի դատաւոր... Տիկին...

ՀԱՇՏ, ԴԱՏ. Մենք քիչ ուշացել ենք:

ԻՍԻԴՈՐ. Ո՛չ, ո՛չ... մենք ենք քիչ շտապել...

ՀԱՇՏ. ԴԱՏ. ԿԻՆԸ. (Տիկ. Լըշային) Սիրելի տիկին, մենք ձեզ սպասեցնել ենք տուեի...

ԲԺ. ԿԻՆԸ. Ներեցէք... ճանապարհն այնքան երկար էր... օմնիրուաւ դալիս էր, դալիս... չէր վերջացնում...

(Փոխադարձ բողոք, սիրալիրութիւններ... Խաղորդ յուզուում է, սրանրա ձեռքը նորից եւ նորից սեղմում... մէկի, միւսի ուսին զարկում):

ԻՍԻԴՈՐ. (Զօրասիտին) Հ՞ը... զօրապետ... ինչպէս է ձեր ոսկրացաւը:

ԶՕՐԱՊԵՏԸ. Դրա մասին միք խօսիլ... (Փորձում է ծուկը շարժել) Ա՛խ, այս անիծուածը:

ԻՍԻԴՈՐ. Sandow ընդունեցէք, զօրապետ, Sandow... Հա... զինուորական մինիստրին ես տեսայ:

ԶՕՐԱՊԵՏԸ. Հ՞ը, Բնչ ասաց:

ԻՍԻԴՈՐ. Ահա թէ ինչ... (Զօրապետին քաշում տանում է: Հարկահանի մօտով անցնելիս) Հա՛, գիտէք, ես տեսնուեցայ ֆինանսների մինիստրի հետ:

ՀԱՐԿԱՀԱՆԸ. Հ՞ը, Բնչ ասաց:

ԻՍԻԴՈՐ. Ահա թէ ինչ... (Հարկահանին եւս քաշում, տանում է):

(Տիկինները խօսում, պտտում են տիկ. Լըշայի շուրջը: Հարկահանը եւ բժիշկը խօսում են Լիւսիէնի հետ... Այս աղմուկ եւ իրարանցման ժամանակ Ֆինկ եւ Գրուզ մի կողմ են քաշուել):

ԳՐՈՒԳ. Դա մի անասուն է...

ՖԻՆԿ. Գուցէ...

ԳՐՈՒԳ. Մի խենթ... Ես կարծում եմ, մենք չափ հեշտութեամբ կարող ենք սրա հետ մեր ցանկացածն անել:

ՖԻՆԿ. Ո՞վ գիտէ... Հարկաւոր է այսպիսի խենթերից երբեմն զգուշանալ... Նրա աչքերին նայեցէք... սարսափելի են նրանք...

ԳՐՈՒԳ. Լաւ, է:

ՖԻՆԿ. Ձէ, զգուշանալ է հարկաւոր... Ես ճանաչում եմ սրա նմաններից մի քանիսին... ամենավտանգաւոր մարդիկը հէնց դրանք են:

ԳՐՈՒԳ. Դուք միշտ միևնոյնը կը մնաք... Ո՛չ մի հոտառութիւն...

ՖԻՆԿ. Իսկ դուք՝ զուրկ աչքերից... Նայեցէք... Նրան նայեցէք...

ԳՐՈՒԳ. Մի մարդ, որ անընդունակ է նոյնիսկ փողի միջոցով պատգամաւոր ընտրուել:

ՖԻՆԿ. Որը սակայն ընդունակ կը լինի մեզ խաբել...

ԳՐՈՒԳ. Ես կը ցանկանայի այդ տեսնել:

ԻՍԻԴՈՐ. (Բեմի խորքում, մի խմբի մէջ կանգնած) Դուքս դը Մոփին... Այն խոշոր դեղձանիկը... Այժմ նա ոչնչացրուած է (Երծաղում են):

Տ. ԼԸՇԱ. (Դեռ եւս բոլորովին յուզուած՝ իրան շրջապատող անձանց) Ներեցէք, խնդրում եմ... Մի ամենահամեստ ճաշ ունենք մենք այսօր:

ԻՍԻԴՈՐ. (Վերադառնալով սրանց մօտ) Մի ամենահամեստ, ընտանեկան մի ամենահամեստ ճաշ:

ԲԺՇԿԻ ԿԻՆԸ. Ամենալաւերը հէնց դրանք են...

Տ. ԼԸՇԱ. Սակայն...

ԻՍԻԴՈՐ. Լաւ... Լաւ. Յարգելի տիկինները ուտելու համար չեն եկել... այլ քեզ այցելելու, քեզ հետ ժամանակ անցկացնելու (Վիսիէն մօտենում, հրաժեշտ է առնում) Ի՞նչպէս, իսկ դուք ճաշին չէք մնում:

ԼԻԻՍԻԷՆ. Ո՛չ, պարոն, շնորհակալ եմ...

ԻՍԻԴՈՐ. Անշուշտ... սիրային արկածներ կը լինեն... այս երեկոյ... Ձէ որ ֆահիլ էք... Սակայն պարտադրեալն զործը չը մոռանաք, իմ սիրելի տղաս... Մտածեցէք... աշխատեցէք... (Հնչում է ծաղի երկրորդ զանգը) Պարոններ, ձեր թեւերը տիկիններին առաջարկեցէք:

(Սպասաւորները զալիս եւ հանդիսաւոր կերպով շարուում են սանդուղքի երկու կողմը, Հանդիսաւոր զնացք... Սիրալիրութիւններ... կոտորտուել)...)

Տ. ԼԸՇԱ. (Հաշտարար դատաւորի հետ Յեւանցուկ՝ սանդուղքը բարձրանալով) Երևակայեցէք, ես չեմ կարողանում իմ ամուսնուս ստիպել... որ ինձ հեռախօսով յայտնի:

ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԴԱՏԱԻՈՐԸ. Պարոն Լըչան այնքան զբաղմունքներ ունի...

ԻՍԻԴՈՐ. (Հաշտարար դատաւորի կնոջ հետ Յեւանցուկ զնում է հանդիսաւոր զնացքի վերջին. դիմելով իր առջեւից զնացող հարկահանին) Մի երեսելի յօդուած կայ «Petit Tricolore»-ի այսօրուայ համարում... ցորենի մասին է: Ձեզ խորհուրդ կը տայի կարդալ (Հաշտարար դատաւորի կնոջը) Փոքրիկ Բամպոնի գրածն է: Կարծեմ որ դուք նրան այստեղ տեսած պիտի լինէք...

ՀԱՇՏ. ԴԱՏ. ԿԻՆԸ. Պ. Բամպոն... Խարտեաշ մազերով, փոքրիկ, զուարճախճաւ... նա...

ԻՍԻԴՈՐ. Այո...

ՀԱՇՏ. ԴԱՏ. ԿԻՆԸ. Որ այնպէս լաւ կատարում է Սարահ Բերնարի ձեւերը...

ԻՍԻԴՈՐ. Հա, հէնց դա...

ՀԱՇՏ. ԴԱՏ. ԿԻՆԸ. Որ քթով... ոտով... դաշնամուր է նուազում...

ԻՄԻԴՈՐ. Ամեն ինչով... իսկ և իսկ դա... Նա ստորագործում է՝ Պարսիֆալ... Մի հիանալի տղայ է... Եւ երեկի տնտեսագէտ...

(Նրանք գնում, անհետանում են)

ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԼԻԻՍԻԷՆ, յետոյ ԺԵՐՄԷՆ, ապա ԵՐԿՈՒ ՍՊԱՍԱԻՈՐ

(Լիւսիէնը բամի վրայից չի հեռացել, Օրը կամաց-կամաց մթնում է... սանդուղքի աշտանակները վառուած են, Լիւսիէնը նայում է դէպի դռնակը, Այն բոլորին, երբ նա ուզում է հեռանալ, դռնակի անկիւնի յետեւից դուրս է գալիս Ժերմէնը եւ դէպի Լիւսիէնը վազում):

ԺԵՐՄԷՆ. Այդ դժու ես... (Լիւսիէնն շտապով վերադառնում է Ժերմէնի մօտ) Վերջապէս... Ես կարծում էի՝ Թէ նրանք այստեղից չը պիտի դնային, հեռանային... (Ընկնելով նրա դիրկը) Լիւսիէն... իմ սիրելի Լիւսիէնս...

ԼԻԻՍԻԷՆ. (Նրան ամուր դրկելով) Իմ Թանգագին Ժերմէն... Որքան Թշուառ... որքան անհանգիստ էի, որ չը կարողացայ քեզ նորից տեսնել... Նայի՛ր ինձ... լմա նայի՛ր... (Բռնելով նրա գլուխը) Դու հիւանդ ես...

ԺԵՐՄԷՆ. (Գլուխը Լիւսիէնին ուսին դնելով եւ փաղաքշելով) Ո՛չ... ո՛չ...

ԼԻԻՍԻԷՆ. Դու լաց ես եղել...

ԺԵՐՄԷՆ. Ո՛չ... ես քեզ հաւատացնում եմ... ո՛չ:

ԼԻԻՍԻԷՆ. Իսկ քիչ առաջ ինչո՞ւ հեռացար...

ԺԵՐՄԷՆ. (Հառաչելով) Ես այլևս չէի կարող... Ձէի կարողանում այլևս ինձ վրայ իշխել... Այդ տեսարաններն ինձ վրայ շատ վատ են ազդում... Այս կեանքն ինձ օգտնում է... Ամօթ... բարկութիւնից և զայրոյթից ես խեղդւում եմ այս տան մէջ, ուր ամեն օր, ամեն բոլորէ կատարւում է մի անարդարութիւն և մի դժբախտութիւն, եթէ ո՛չ մի իսկական ոճիւր... Ես այլևս չեմ կարող... (Խոր հառաչանք քաշելով) Ես այլևս չեմ կարող...

ԼԻԻՍԻԷՆ. (Նայելով իր շուրջը) Ձգո՛յ՛... Կարող են մեզ տեսնել... յսել...

ԺԵՐՄԷՆ. Օ՛հ, Աստուած իմ... Թո՛ղ յսեն... Ի՞նչ նշանակութիւն ունի դա ինձ համար... և քեզ համար... (Ձղային յուզ-

մունքով) Մեր յարաբերութիւններն այս կէտին հասնելուց յետոյ այլևս ինչ կայ...

ԼԻԻՍԻԷՆ. (Քաղցրութեամբ եւ քնքշութեամբ) Հանգստացիր, սիրելիս... ես քեզ աղաչում եմ...

ԺԵՐՄԷՆ. (Գողալով) Սակայն ինչպէս հանգստանամ... (Լռութիւն) Հա, հա... դու այստեղ ես այժմ... Որքան բաղք է... (Փաթաթում է Լիւսիէին, որը նրան բերում, մօտեցնում է մարմարէ պատանդանին) Որքան լաւ է... (Լռութիւն) Դու չես կարող երևակայել՝ որքան ինձ վրայ լաւ է աղղում, ինչպէս ինձ տաքացրնում, ոգևորում է, որ դու այստեղ ես, այստեղ, ինձ մօտ, ինձ գրկած... ինձ հետ խօսելիս... ինձ օրօրելիս... (Լռութիւն) Տեսնում ես, ես այլևս ջղային չեմ, ոչ էլ յուզուած, տխուր... ես գոհ եմ... (Լռութիւն) Գոհ... չառ, շատ գոհ... (Աղերսական ձայնով) Եթէ դու ուզեցես... (Աւելի զգացուած ձայնով) Ա՛խ, եթէ դու կամենաս... (Նայում է նրան երկար եւ... խանդաղորով) Լիւսիէ՛ն...

ԼԻԻՍԻԷՆ. Ի՞նչ է, սիրելիս:

ԺԵՐՄԷՆ. Տար ինձ այստեղից... Ազատի՛ր, հանձիր ինձ այստեղից... (Լիւսիէնը մի շարժում է անում) Հա... հա, խնդրում, աղաչում եմ քեզ... խղճա՛, տար ինձ... հեռու... Թէկուզ թըշուառութեան մէջ լինեմ քեզ հետ... միայն հեռու... հեռու այստեղից... Ահ, որպիսի փրկութիւն...

ԼԻԻՍԻԷՆ. Զգո՛յշ:

(Մի սպասաւոր սանդուղներից իջնելով՝ որոնում է տիկ. Լըշայի ծածկոցը, որ գտնում, տանում է... Ժերմէնը եւ Լիւսիէնը ծառերի տակ թաղնուել էին... Սպասաւորի հեռանալուց յետոյ նրանք վերադառնում են, զրկախառնուած, ծանր, լուռ, որպէս ստուերներ, գալիս անցրնում են բոմի վրայով դէպի ձախ եւ անհետանում):

(Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր)

Թարգմ. Ս. ՇԽԵԱՆՑ

(Պը շարունակուի)